

تقسیم کار در اجرایی‌سازی سیاست‌های ابلاغی ستاد راهبری اجرای نقشه
جامع علمی کشور
(مطالعه موردی سیاست‌های تنظیم ظرفیت مؤسسات آموزش عالی (با رعایت
ملاحظات آمایش سرزمین))

محمدسعید تسلیمی^{۱*}، خلیل نوروزی^۲، مهدی شابی^۳

^۱ استاد گروه مدیریت دولتی دانشکده مدیریت، دانشگاه تهران

^۲ دانشجوی دکتری سیاست‌گذاری علم و فناوری دانشگاه تهران و کارشناس ستد راهبری اجرای نقشه جامع علمی کشور

^۳ دانشجوی دکتری سیاست‌گذاری علم و فناوری دانشگاه تهران

چکیده

سیاست‌های ابلاغی شورای عالی انقلاب فرهنگی و ستادهای ذیل آن همواره با چالش اجرایی نشدن همراه بوده‌اند. این پژوهش در تلاش است الگویی مناسب و اجرایی در رابطه با نحوه راهبری اجرایی‌سازی مصوبات ابلاغی آن شورا ارائه دهد. پژوهشگران، با باور به اینکه روش بکار گرفته‌شده در این پژوهش قابل تجویز در فرایند اجرایی‌سازی سایر مصوبات ابلاغی نیز است، کوشیده‌اند با استفاده از روش اقدام‌پژوهی مشارکتی و در زمینه اصلی اجرایی‌سازی مصوبه تنظیم ظرفیت مؤسسات آموزش عالی (با رعایت ملاحظات آمایش سرزمین)، ابلاغی ستد راهبری اجرای نقشه جامع علمی کشور، نسبت به این امر اقدام کنند. با اجرای دوره‌ای اقدام‌پژوهی مشارکتی در پنج دور، کارویه‌های مجریان اصلی و همکار در سیاست‌های ۱۲ گانه مصوبه مذکور، با تکیه بر اجماع همه مجریان، مشخص شد. بنابر تقسیم کار مورد اجماع، وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پژوهشی مسئولیت اصلی اجرای سیاست‌های ۱۲ گانه تنظیم ظرفیت را در مؤسسات آموزش عالی زیر نظر خود دارند. همچنین، با توجه به تعداد بالای دانشجویان وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، اجماع شد که معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری و جهاد دانشگاهی نیز در اجرایی‌کردن سیاست‌های شماره یک و هفت، همکار آن وزارت‌خانه باشند.

واژه‌های کلیدی: سیاست‌های ابلاغی، شورای عالی انقلاب فرهنگی، نقشه جامع علمی، تنظیم ظرفیت، اقدام‌پژوهی مشارکتی.

* مسئول مکاتبات: k.noruzi@ut.ac.ir

شورا نتوانسته است خود را در ساختارهای واقعی تصمیم‌گیر کشور ثبت کند و نقش‌آفرینی نمایشی را برعهده گرفته است. اغلب در اذهان عمومی و حتی جامعه خبرگانی پذیرفته شده است که شورای عالی انقلاب فرهنگی فاقد خروجی مؤثر و تأثیرگذار در فرایندهای کشور است. این تلقی از ناکارآمدی باعث شده است که عموم مردم، شورا را با برخی از کارویژه‌های بسیار حاشیه‌ای آن، نظری تأیید صلاحیت رؤسای دانشگاه‌ها، شناسایی کنند. این در حالی است که در بند پنجم حکم اخیر، مقام معظم رهبری به تاریخ ۹۳/۰۷/۲۶، در تنفيذ احکام اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی، ایشان از فرایندهای اجرایی‌سازی نقشه جامع علمی کشور تقدیر فرمودند.^۳ این تقدیر، می‌تواند بیانگر این مطلب باشد که چه بسا فرایندهای اجرایی‌سازی نقشه جامع علمی کشور که توسط ستاد راهبری اجرایی‌سازی نقشه مذکور پیگیری می‌شود، بتواند

برای قانون‌گذاری — آنچهایی که احتیاج به قانون‌گذاری است — وزرای محترم و مسئولان دستگاه‌های ذیربط، باید به معنای ضمانت اجرا باشد.

۳. متن بند پنجم: پیگیری جدی پیشرفت و شتاب حرکت علمی و فناوری کشور یکی از اساسی‌ترین اولویت‌های کشور است که شورای عالی انقلاب فرهنگی در آن نقش جدی دارد. بحمدالله، با تصویب و ابلاغ نقشه جامع علمی کشور، حوزه علم و فناوری نقشه راه خود را یافته، ستاد راهبری نقشه جامع علمی تشکیل شده و حرکت در آن مسیر آغاز گردید و تاکنون آثار و دستاوردهای خوبی هم در پی داشته است. لازم است این مسیر با جدیت و اهتمام بیشتری بهویژه از سوی مسئولان در قوای سه‌گانه و خصوصاً دولت محترم دنبال شود. شتاب رشد علمی کشور باید به هیچ بهانه‌ای حتی اندکی کاهش یابد، بلکه باید روزبه روز بر آن افزوده شود و شورا نیز نقش خود را در نظارت و پایش و راهبری آن بهصورت جدی و فعلی ایفا نماید.

۱- مقدمه و بیان مسئله

شورای عالی انقلاب فرهنگی، به دستور امام خمینی^(۴)، در تاریخ ۵۹/۰۳/۲۳ تحت عنوان «ستاد انقلاب اسلامی» تأسیس شد و با همین عنوان تا نیمة دوم سال ۱۳۶۲ فعالیت کرد و با پیشنهاد ریس جمهور وقت آن ستاد ترمیم و تکمیل شد و با دامنه مسئولیت‌های دقیق‌تر و وسیع‌تر به فعالیت‌های خود ادامه داد.^۱ چندی بعد و در تاریخ ۹۳/۰۹/۱۹، فرمان امام خمینی^(۴) مبنی بر عضویت رؤسای سه قوه در ستاد سابق و ارتقای آن به شورای عالی انقلاب فرهنگی صادر شد.

شورای عالی انقلاب فرهنگی و تمامی ستادهای ذیل آن همواره با نوعی دوگانگی ظاهری مواجه‌اند. از طرفی، قانون اساسی دلالت بر «قانون بودن» مصوبات ابلاغی آن شورا دارد و از طرف دیگر تأکید رهبری از همان سال‌های اول پیروزی انقلاب اسلامی بر «لازم الاجرا بودن مصوبات آن» و «مانند قانون بودن» مصوبات مذکور بوده است. هرچند، صرف حضور ریس جمهور و وزرای ایشان و رئیس قوه مقننه در این شورا باید یک ضامن اجرایی برای مصوبات آن باشد،^۲ اما گویی هنوز هم این

۱. بیام امام خمینی "مورخ ۶۲/۰۶/۰۸: امید است با ترمیم ستاد محترم و کوشش دانشجویان عزیز و معهود و هماهنگی اساتید محترم و تلاش تمامی دست‌اندرکاران مؤمن و پشتیبانی ملت معظم، این پایگاه اسلامی - ملی، که سرنوشت کشور در آتبه دور و نزدیک به آن پیوستگی دارد، با استقلال و شایستگی به خدمت خود ادامه دهد.

۲. بیانات مقام معظم رهبری دامت عزه در دیدار اعضای شورای عالی انقلاب فرهنگی مورخ ۹۲/۰۹/۱۹: مسئله سوم مسئله ضمانت اجراست؛ مصوبات اینجا بایستی اجرا بشود؛ حالا سازوکاری برای ضمانت اجرا تدوین می‌کنید، فهاؤنعمه، اگر فرض کنیم که یک سازوکار خاصی هم برای ضمانت اجرای مصوبات اینجا تدوین نمی‌شود، خود حضور رئیس جمهور و رئیس قوه مقننه

۱-۱- تأملی در جایگاه حقوقی شورای عالی انقلاب فرهنگی

قانون اساسی حق قانون‌گذاری را تنها برای مجلس شورای اسلامی محفوظ نگاه داشته است. قانون مذکور، بنا بر اصل ۱۱۰، خود مقام رهبری را، که ضامن اسلامیت و بقای جمهوریت نظام است، مافوق هر دستگاه و نهاد دیگر در هر امر مربوط به جامعه مسلمین کرده است.^۱ بنابراین، حتی در مباحث مربوط به قانون‌گذاری در کشورمان، جز بـا تأیید قوانین پیشنهادی مجلس توسط مقام رهبری، اجرایی کردن آن قوانین فاقد اعتبار است. سازوکار لازم برای تأیید قوانین پیشنهادی مجلس بـانهاد «شورای نگهبان قانون اساسی»، که دارای فقهایی است که وکالت تأیید یا عدم تأیید قوانین پیشنهادی مجلس را از جانب مقام رهبری دارند، پیش‌بینی شده است.

نهادهایی مانند دادگاه ویژه روحانیت و مجمع تشخیص مصلحت نظام (تا قبل از نهادنیه شدن آن در قانون اساسی، در بازنگری سال ۱۳۶۸) و شورای عالی

۱. منازعه‌ای که در باب اختیارات مقام رهبری در قانون اساسی است، اساساً در منازعه‌ای ریشه دارد که تا قبل از وقوع انقلاب اسلامی در ایران و حتی بعد از آن، بین علمای شیعه نسبت به مقیده یا مطلقه بودن ولایت غیر حضرت حجت بن الحسن العسکری علیه السلام جریان داشته است. در اصل اینکه زعمات بهتر است در دست عالمان دین، که حلال و حرام خدا را بهتر از دیگران تشخیص می‌دهند، باشد هیچ اختلافی وجود ندارد؛ چراکه قطعاً خداوند راضی نیست که حلالی در جامعه حرام شود و حرامی به جای حلال معزفی شود. به فرض که اصلاً هیچ دلیلی فقهی و روایی وجود نداشته باشد که باید علمای دین و روایان احادیث پیامبر اسلام و اهل بیت او علیهم السلام زعامت و ریاست جامعه را به دست بگیرند، باز هم عقل فرمان می‌دهد که باید، برای جاری شدن احکام خدا در جامعه، دین‌شناس‌ترین مردم که توانایی اداره جامعه را داشته باشد و از شجاعت کافی در این‌باره برخوردار باشد حاکمیت را در دست بگیرد.

در اجرایی‌سازی سایر اسناد ملی، نظری نقشۀ مهندسی فرهنگی و سند اسلامی شدن دانشگاه‌ها و مانند آن به کار گرفته شود.

نقشۀ جامع علمی کشور به عنوان سند بالادستی، مشخص‌کننده چشم‌انداز و افق علم و فناوری، اولویت‌های علم و فناوری و راهبردها و اقدامات کلان برای تحقق اهداف در حوزه‌های اولویت‌دار است. برای تحقق اهداف علم و فناوری، مشارکت فعالانه، هم‌راستا و هدفمند دستگاه‌ها لازم و ضروری است. اقدامات ۲۲۴ گانه مطرح در فصل چهارم نقشۀ جامع علمی کشور، تحت عنوان «راهبردها و اقدامات ملی»، اغلب برای اجرایی‌شدن نیازمند تفسیر و سیاست‌گذاری هستند. اما سیاست‌ها بعد از تدوین، تصویب و ابلاغ جهت اجرایی‌سازی نیز با بدفهمی توسط مجریان روبرو می‌شوند و یا مجریان در مقام اجرا اهمیت چندانی به مصوبات نداده و خود را ملزم به انجام آن نمی‌دانند؛ تعداد انگشت‌شمار سیاست‌های ابلاغی اجراشده یا در فرایند اجرا مؤید همین مطلب است. با توجه دقیق‌تر به این مسئله به نظر می‌رسد همراهی نکردن مجریان اصلی و همکار معین شده، در هر سیاست ابلاغی، در فرایند تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری یکی از مهمترین ریشه‌های آن است. نبود مشارکت دستگاه‌های مرتبط سبب بـاعتمادی و مقاومت آنان در برابر تغییرات ناشی از اجرای آن سیاست‌هاست. این پژوهش در تلاش است که به ضرورت مشارکت واقعی مجریان در تمامی مراحل اجرایی‌سازی مصوبات اشاره کرده و با یک نمونه عملی راهکار مناسب اجرایی‌سازی مصوبات نقشۀ جامع علمی کشور را با اتکای به روش «اقدام‌پژوهی مشارکتی» معرفی کند.

عمل، اجرایی شدن مصوبات آنها و بهویژه شوای عالی انقلاب فرهنگی با این چالش روبرو می‌شود.

در مورد مصوبات شورا و ستادهای ذیل آن، نظری ستد راهبری اجرای نقشهٔ جامع علمی کشور، دو حالت متصور است: اول آنکه رهبری، به ضرورتی، تأکید بر اجرای یک یا چند مصوبهٔ خاص کند. در این فرض مصوبهٔ مورد نظر ملحق به خود رهبری می‌شود و بنا بر اصل ۱۱۰ قانون اساسی بالاتر از قانونی است که توسط مجلس شورای اسلامی به تصویب رسیده است. دوم، تأکید خاصی از جانب رهبری برای اجرای آن انجام نشده باشد. در این فرض، چهارچوب قانون اساسی آن را از قانون مجلس شورای اسلامی پایین‌تر می‌داند. پر واضح است که نمی‌توان بر این مبنای رهبری تأکید بر تأسیس نهادهایی چون شورای عالی انقلاب فرهنگی یا ستد راهبری نقشهٔ جامع علمی کرده است را حمل بر این مفهوم کرد که نهادهای مذکور و همهٔ مصوبات آنها ملحق به اصل ۱۱۰ قانون اساسی می‌شوند.

۲-۱ چالش‌های پیش روی اجرایی‌سازی مصوبات ابلاغی

علاوه بر چالشی که در اصل قانون نبودن مصوبات شورا وجود دارد، که خود می‌تواند مهم‌ترین عامل شانه خالی کردن مجریان از اجرایی‌سازی آنها مطرح شود، چالش‌های دیگری هم فارغ از این چالش مذکور وجود دارد. وجود چنین چالش‌هایی را می‌توان در اجرایی نشدن برخی از قوانین مصوب مجلس شورای اسلامی نیز مشاهده کرد. چالش‌های مورد نظر برخی از نظریه‌پردازان در جدول شماره (۱) منعکس شده است.

انقلاب فرهنگی یک تفاوت ظاهری، و در عین حال مؤثر، با شورای نگهبان قانون اساسی دارد و آن عدم تصریح در متن قانون اساسی و مشخص نبودن جایگاه دقیق حقوقی آنها در ساختار اداره کشور است. اما از آنجا که باید بین مشروعت سیاسی (مقبولیت) و مشروعت الهی تفکیک قائل شد،^۱ با وجود مستندات قرآنی (نساء، آیه ۶۰ و بقره، آیه ۲۵۷) و روایی (مقبوله عمر بن حنظله،^۲ توقيع شریف شیخ صدوق،^۳ روایت مشهور ابوخدیجه،^۴ صحیح ابوالبختری^۵ و...)، حتی عدم تصریح در متن قانون اساسی بر جایگاه نهادهای مذکور نمی‌تواند مانع جاری شدن مشروعت الهی مقام رهبری به آنها شود. در عین حال صرف تأیید آن مقام، که خود در اصل ۱۱۰ قانون اساسی دارای چنین اختیاری شده است، می‌تواند به عنوان مؤید مشروعت سیاسی (مقبولیت) آن نهادها در نظر گرفته شود. اما در

۱. مشروعت سیاسی (legitimacy) عموماً به رأی مردم و کسب اکثریت آرای آنان بستگی دارد، اما این تعییر بسیار خدش‌به‌دار است که ذکر دلایل آن از حوصلهٔ این پژوهش خارج است. مشروعت الهی با اجازهٔ خداوند متعال، که حاکم مطلق جهان هستی است، جاری می‌شود که بعد از پیامبر اسلام و اهل بیت مطهرش علیهم السلام، برای جلوگیری از سردرگمی امت اسلامی، بر عهدهٔ مقام ولایت قرار گرفته است. این تقویض اختیار هیچ ارتباطی به اینکه مردم، به مصدقی که مقام ولایت در او تحقق یافته است، رأی بدنهند یا ندنهند ندارد. برای درک تفاوت این دونوع مشروعت به عدم اقبال مردم در دوران بعد از رحلت پیامبر اسلام صلی الله علیه و آله و جانشین قطعی ایشان، حضرت علی بن ابی طالب علیه السلام، بیان نمی‌شود. صرف عدم اقبال مردم (نبود مشروعت سیاسی) به معنای نبود حق حاکمیت الهی (مشروعت الهی) در امیرالمؤمنین علیه السلام نیست و ایشان، چه در دورانی که پذیرش اجتماعی نداشتند و چه در دوران پذیرش اجتماعی و قبول اداره حکومت و فارغ از آرای مسلمین، امام قطعی بعد از رسول الله صلی الله علیه و آله بودند.

۲. وسائل الشیعه، ج ۱۸، باب ۸، ص ۶۵، ح ۵۰.

۳. وسائل الشیعه، ج ۱۸، باب ۱۱، ص ۱۰۱، ح ۹.

۴. اصول کافی، ج ۱، ص ۳۴.

۵. بحار الانوار، چاپ جدید، ۱۱۰ جلدی، ج ۶، ص ۶۰.

جدول ۱: چالش‌های پیش روی اجرایی شدن مصوبات و استناد ابلاغی

ردیف	نظریه‌پرداز	چالش (های) معرفی شده
۱	هاگ و دوگان ^۱	بروز عوامل محیطی بروزنما، عوامل طبیعی و وقوع حوادث غیرمتربقه
۲		عوامل سیاسی و موافقت نکردن ذی‌نفوذان
۳		عدم ترکیب واقعی منابع و توجه صرف به هدف، بدون توجه کافی به ملزمات و منابع درسترس
۴		درک نادرست از رابطه علی و معلولی دو عامل (که به تشخیص نادرست مستله و نیاز منجر می‌شود)
۵		حرکت بدون داشتن یک تصور مناسب در تدوین خط مشی
۶		نبود استقلال در سازمان مجری وابستگی به سازمان‌های دیگر
۷		ابهام در اهداف سازمانی و برنامه‌ها
۸		نداشتن نظام مناسب کنترلی و ارتباطات و هماهنگی
۹		تعارضات بین‌سازمانی ^۲ در سازمان مجری و بین سازمانی ^۳ مجری و سایر سازمان‌ها
۱۰	سالتانا ^۴ (۲۰۰۷)	عوامل ساختاری: عدم شناخت اهداف سلسله‌مراتبی، نبود طرح سازمانی مناسب
۱۱		عوامل نیروی انسانی: مهارت کم مجریان، مطالعه اندک مدیران، میل به طفره‌روی اجتماعی کارکنان ^۵
۱۲		عوامل اقتصادی: محدودیت بودجه، نبود اطمینان سرمایه‌گذاری، تمایل به رعایت برنامه بودجه مصوب
۱۳	مورگان و همکاران (۲۰:۱۳۸۹)	نبود شناخت منظور سیاست ابلاغی
۱۴		عدم تشخیص زمان مناسب انجام فعالیت‌ها، عدم تشخیص فرد مناسب جهت ارجاع، عدم تشخیص ردیف بودجه متناسب
۱۵	بالوج (۱۳۹۰)	هدف‌گذاری توان با ابهام و بی‌توجهی به آثار و نتایج آنها
۱۶		ورود نامناسب و ناشایسته ذی‌نفعان در تدوین خط مشی
۱۷		نداشتن مقبولیت و نبود اجماع
۱۸		بروکراسی اداری و موانع مربوط به ابزارهای اجرایی

(«مدیران اتوبوسی»)، («مدیریت هزار فامیل») در فرایند جابجاگی‌های بعد از پیروزی حزبی خاص در انتخابات، مؤید همین چالش است. بنافی و نوروژی (۱۳۹۳: ۱۷۳ - ۱۷۷) عوامل مهمی را که موجبات شکاف ترجمانی بین برنامه‌ها و استناد کلان و برنامه‌های عملیاتی را پدید می‌آورند احصاء کرده‌اند. آنها مهم‌ترین عامل را وجود شکاف در نوع و سطح نگاه به خط مشی و برنامه از جانب افراد مختلف دست‌اندرکار دانسته‌اند.

پورعزت (۱۳۸۹: ۲۰۰) بر این باور است که جایگاه نظام برنامه‌بازی ضرورتاً باید طوری طراحی شود که بتواند، با پرهیز از جنجال‌های انتخاباتی، به اهداف ملی بیندیشد و فارغ از تعهدات حزبی تعهدات ملی و نیازهای عامه را مدنظر قرار دهد. عباراتی آشنا مانند «تغییر مدیریت»

- 1. Hugh & Duggan
- 2. Intra organization
- 3. Inter organization
- 4. Sultana
- 5. Staff social loafing

تأکید مستقیم مقام معظم رهبری مدظلله‌العالی، در مورد ضرورت آن مصوبه^۱، در جلسه ۴۷ شورای ستاد راهبری اجرای نقشه جامع علمی کشور تصویب شد و در تاریخ ۹۳/۰۴/۲۵ جهت اجرا به مجریان اصلی و همکار ابلاغ گردید^۲، کوشش می‌شود ضمن معرفی اجمالی مصوبه مذکور و بیان ضرورت‌های آن، بر مبنای روش اجرایی سازی آن، روشی برای اجرای سایر مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی ارائه شود. همچنین، برخی از نکات و آموزه‌هایی که به نظر می‌رسد در اجرای سایر مصوبات نیز مطرح خواهند شد، در انتهای بحث آورده خواهد شد. جهت آشنایی با اهداف و مسائلی که منجر به تصویب و ابلاغ سیاست‌های

عوامل دیگر هم بدین ترتیب معرفی شده‌اند: عدم فهم دقیق متن و محتوای اسناد و برنامه‌ها توسط مجریان و تحلیل‌گران خط مشی، منحرف کردن خط مشی از بستر اصلی خود به علت اقتضایات مقام اجرا و فشار پاسخگویی، فهم بخشی، متناسب با تجربه‌ها و زمینه‌های فکری، حرفه‌ای و مطالعاتی، تحمیل کردن فهم و خواسته مجریان بر نص سند به دلیل امکان برداشت چندگانه، کلی بودن پیش از اندازه، سکوت و یا عدم دلالت مستقیم و شفاف سند، استفاده نامناسب از شاخص‌های کمی و دارای آمار و عدد به علت سادگی و تسهیل نمودن فرایند پاسخگویی و عدم توجه به شاخص‌های کیفی.

با توجه به هدف پژوهش که تقسیم کار بین متولیان اصلی و همکار در اجرایی سازی مصوبات ابلاغی ستاد راهبری اجرای نقشه جامع علمی کشور است و با عنایت به موارد و چالش‌های پیش‌گفته می‌توان دغدغه اصلی پژوهش را ایجاد ضامن اجرایی برای مصوبات ابلاغی ستاد دانست. یعنی با توجه به اینکه مصوبات ستاد مذکور در حکم مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی است و درنتیجه از چالش‌هایی که در راه اجرایی کردن آن مصوبات وجود دارد رنج می‌برد، به چه طریقی می‌تواند برای خود ضمانت اجرایی ایجاد کند؟ و مجریان اصلی و همکار هر مصوبه را چگونه به سمت اجرایی کردن آن تشویق و در موارد لازم مجاب کند؟

۱-۲-۱- مصوبه تنظیم ظرفیت مؤسسات آموزش عالی (با رعایت ملاحظات آمایش سرزمن)

در این پژوهش ضمن مطالعه موردی روند اجرایی سازی سیاست‌های اجرایی اقدام ملی ۱۴ از راهبرد کلان ۶ با عنوان «تنظیم ظرفیت مؤسسات آموزش عالی (با رعایت ملاحظات آمایش سرزمن)» که پیرو

۱. *بیانات در دیدار نخبگان مورخ ۸۶/۰۶/۱۲: نقشه جامع علمی چیز لازمی است: جایگاه علوم گوناگون، هرکدام؛ مقدار دانشجو؛ نوع دانشجو؛ جنس دانشجویان (دختر، پسر)؛ مناطق گوناگون؛ اینها باید روش بشود؛ ما بدانیم چه کار می‌خواهیم بکنیم. این کارها البته شروع شده، لکن باید جدیت بکنید دنبال بشود.

۲. **بیانات در دیدار جمعی از استادی دانشگاه‌ها مورخ ۸۹/۰۶/۱۴: توسعه آموزش عالی باید در جهت هدف‌ها باشد. مسئولان آموزش عالی باید از توسعه غیرهادف‌بند به شدت پرهیز کنند، چون این، هم اتفاق مال است، هم اتلاف و ضایع کردن منابع انسانی است. باید بینیم چه لازم داریم، باید بینیم هدف چیست و به کجا می‌خواهیم برسیم. بر اساس آن، فضای آموزشی آموزش عالی را توسعه دهیم. بنابراین، بحسب نیاز دنبال اهداف خودمان باشیم. به نظر من این مسئله خلی حساس و مهمی است. نیازهای اصلی کشور در حوزه علوم و فناوری باید احصاء شوند؛ در زمینه علوم انسانی هم همین طور؛ براساس اینها برنامه‌ریزی شود؛ معلوم شود که چه تعداد دانشجو می‌خواهیم، چقدر دانشگاه می‌خواهیم، چه رشته‌هایی لازم داریم، در چه سطحی این رشته‌ها بایستی تعلیم و تعلم پیدا کند. در این نقشه جامع علمی باید جایگاه علوم گوناگون، تعداد دانشجویان موردنیاز و جنسیت آنان و وضعیت مناطق مختلف کشور از لحاظ علمی مشخص شود.

۲. با توجه به توضیحی که در رابطه با دنوی از مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی پیش از این مطرح شد، با وجود بیانات صریح رهبری در مورد لزوم تنظیم ظرفیت موسسات آموزش عالی، مصوبه مذکور ملحظ به اصل ۱۱۰ قانون اساسی بوده و باید بالاتر از قوانین مجلس شورای اسلامی در نظر گرفته شود.

گردیده است به گزاره‌های شکل (۱) توجه فرماید.

۱۲ گانه تنظیم ظرفیت موسسات آموزش عالی کشور

شده است. در جدول (۲) برخی دیگر از بندهای آن نقشه، که اشاره به محتوای مصوبه مذکور دارند، احصاء شده‌اند:

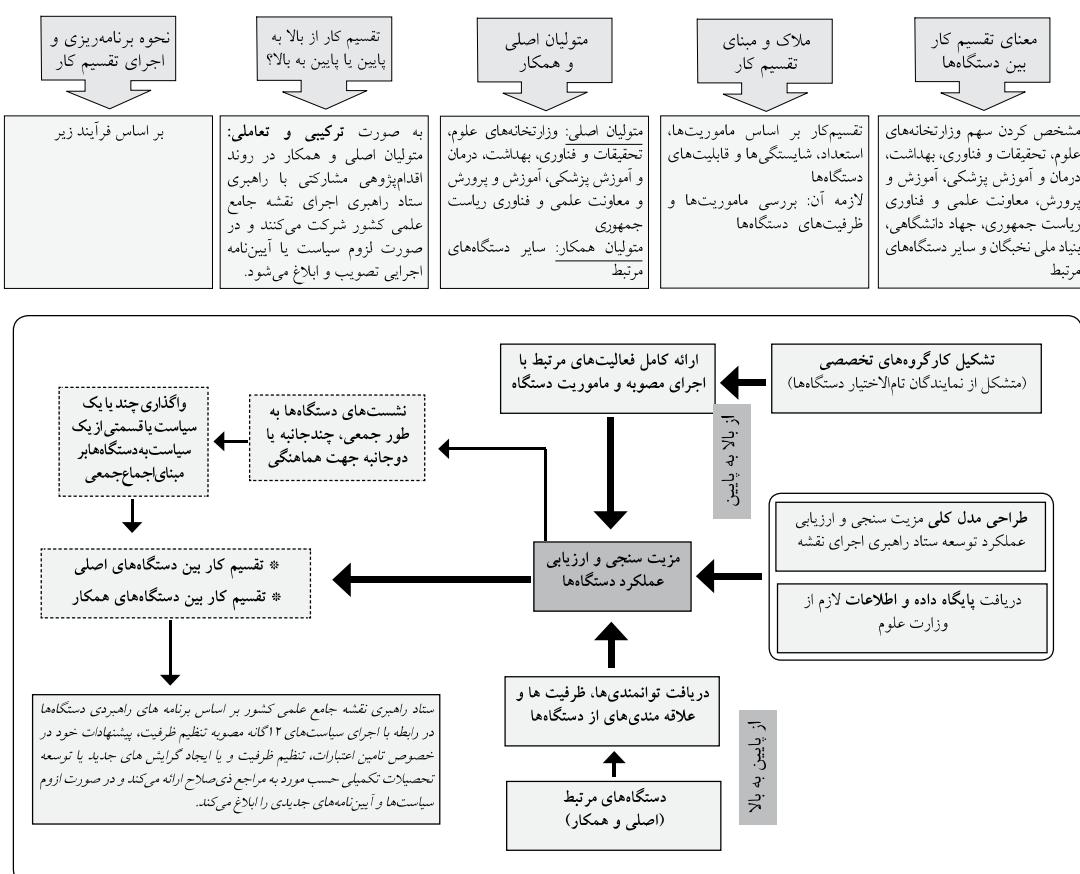
۱-۳- جایگاه مصوبه در نقشه جامع علمی کشور

جدول ۲: جایگاه مصوبه تنظیم ظرفیت مؤسسات آموزش عالی در نقشه جامع علمی کشور

ردیف	جاگاه	متن
۱	اقدام ملی ۱۴، از راهبرد کلان ۶	رصد دائمی ظرفیت‌های محیطی و اقتصنایات اجتماعی و تنظیم ظرفیت دانشگاه‌ها در مقاطع و حوزه‌های مختلف علمی، متناسب با رتبه علمی آنها و نیازهای حال و آینده، براساس اصول و ملاحظات آمایش سرزمین
۲	راهبرد کلان ۷	جهت‌دهی آموزش، پژوهش، فناوری و نوآوری به سمت حل مشکلات و رفع نیازهای واقعی و اقتصنایات کشور، با توجه به آمایش سرزمین و نوآوری در مرزهای دانش، برای تحقق مرجعیت علمی
۳	ردیف شماره ۸ از شاخص‌های نقشه	توزيع رشته‌ها و تناسب آن با نیازهای مناطق مختلف کشور
۴	ماده ۵ از بخش دوم، فصل پنجم	ستاد راهبری اجرای نقشه جامع علمی کشور موظف است، بر صد وضعیت پذیرش دانشجو در رشته‌ها و مقاطع تحصیلی در دانشگاه‌های دولتی و غیردولتی، سالیانه گزارش میزان نیاز کشور به این رشته‌ها و مقاطع را، با توجه به اولویت‌های ملی و تهدیدها و فرصت‌ها و امکانات کشور، تهیه کند و به همراه گزارش اقدامات خود، برای اصلاح وضع موجود، به شورای عالی انقلاب فرهنگی ارائه نماید.

در شکل (۲) نمایش داده شده است، ارائه می‌شود.

مدل احرایه سازی مصوبه مذکور در مدل کلی اولیه، که

شکل ۲: مدل اجرایی سازی مصوبه مذکور در مدل کلی اولیه

از یک عمل خاص و زمینه‌^۳ شکل‌گیری آن انجام می‌گیرد. همراه کردن تحقیق با تغییر، با مشارکت پژوهشگر به عنوان نه تنها یک فاعل شناسا، بلکه در نقش یک مداخله‌گر در فرایند تحقیق، ویژگی برجسته این روش کیفی است^۴ (Denzin, ۱۹۹۸^۵: ۲۶۴). این روش در زمرة روش‌های نمادین-تفسیری است که اعتقاد به «برساخت اجتماعی» دارد. در واقع نمادین-تفسیریون معتقد به وجود واقعیت در بیرون از اندیشه‌های بین‌الاذهانی نیستند و اعتقاد دارند جمع‌بندی نهایی در مفهوم‌سازی از یک مسئله منجر به خلق واقعیت در بین مردم می‌شود. در روش اقدام پژوهی مشارکتی با این پیش‌فرض همراهیم که ذی‌نفعان از یک موضوع خاص بهتر از سایرین می‌توانند دانش مورد نیاز آن را خلق کنند و در مورد آن مسئله دست به تفسیر و نمادسازی بزنند (وايت، ۱۹۹۱: ۲۷). به زبان دیگر، این روش اجازه نمی‌دهد که واقعیت در انحصار پژوهشگر باشد، بلکه واقعیت بر بستری از واقعیت اجتماعی بنیان نهاده می‌شود و به همین علت بیش از آنی که تأکید بر مشاهده، اندازه‌گیری و تحلیل‌های کمی باشد، تأکید بر خلاقیت و حل مسئله توسط توان یادگیرندگی پژوهشگر و همه اعضای درگیر در فرایند اقدام پژوهی مشارکتی است. اساساً باید دانست که پیش‌فرض جدایی عالم از معلوم ناجاست و بین این دو ارتباط بسیار محکمی وجود دارد.^۶

3. Context

۴. این روش کیفی است، ولی برای تحلیل نهایی، هر فاز می‌تواند متولسل به روش‌های کیفی و کمی شود.

5. Denzin

6. Social construction

۷. ن. ک: الاشارات و التنبیهات ج ۳: ۲۹۵، اسفار، ج ۳: ۳۲۴، الشفاء،

الالهیات: ۴۱۹ و شرح مبسوط منظمه، ج ۲: ۱۳.

۲- روش پژوهش:

«ارزشمندی روش‌های پژوهش به اهداف و مقاصد بهره‌گیری از آنها بستگی دارد و هیچ‌کدام نمی‌تواند جایگزین دیگری شود» (Hoepfl, ۱۹۹۷). بدین‌منظور روش‌های گوناگون کیفی و کمی شکل گرفته‌اند. استفاده از هریک از این روش‌ها در جای خود می‌تواند زمینه‌ساز بسیاری از نتایج ارزشمند باشد. با توجه به هدف این پژوهش که تقسیم کار بین دستگاه‌های مرتبط، جهت اجرایی‌سازی سیاست‌های ۱۲ گانه «تنظیم ظرفیت مؤسسات آموزش عالی (با رعایت ملاحظات آمایش سرزین)»، است، این مهم نیازمند توافق بین ذی‌نفعان جهت تحقق بالای مشارکت است، برای دست‌یابی به نتایج عملی قابل اجرا و یافتن گستره توافقات بین ذی‌نفعان، از روش اقدام پژوهی مشارکتی بهره می‌بریم.

۱-۲ روش اقدام پژوهی مشارکتی:

«اقدام پژوهی مشارکتی^۸ شکلی از تحقیق است که به کارگزاران عمل این توانایی را می‌دهد که چگونگی بهبود عمل خود را، هم به صورت انفرادی و هم به صورت جمعی، و در مشارکت با هم‌دیگر یاد بگیرند. برخی آن را نوعی تحقیق بازتابی می‌دانند که توسط مشارکت‌کنندگان در محیط اجتماعی، برای بهبود و گسترش عقلانیت در عمل و فهم،

1. Hoepfl

2. Participatory Action Research

از التزام و تأثیر کسانی که مورد مطالعه قرار گرفته‌اند همراه است. در جدول شماره (۳) تقاضات‌های این سه نوع روش تحقیق منعکس شده است.

اقدام‌پژوهی مشارکتی را نباید با اقدام‌پژوهی^۱ (یا پژوهش عملی) و پژوهش مشارکتی^۲ یکسان فرض کرد؛ چراکه هریک از این روش‌ها با سطح متفاوتی

جدول ۳: مقایسه روش تحقیق اقدام‌پژوهی مشارکتی با روش‌های همسایه

ردیف	روش	هدف اصلی	نقش محقق	نتایج روش
۱	اقدام‌پژوهی	بهبود کارکردها (افزایش کیفیت نتایج فرایند و محصولات) و اعمال بعدی محقق (بل، ۲۰۰۴ ^۳)	هدایت فرایندهای تشخیص مسائل، واقعیت‌ها و نظرات مشتریان و راهبری گروه پژوهشی	افزایش توانایی‌های محقق برای تشخیص درست اقدامات لازم و افزایش قوّة قضاوت در موقعیت‌های پیچیده‌آتی
۲	پژوهش مشارکتی	به وجود آمدن محیط فرایند مساعد شکل‌گیری دانش، محدود به زمینه و توسعه بومی یک توری، به شکلی قابل فهم و کاربردی	محقق متخصص نیست، بلکه یک همکار است: محقق و مشارکت‌کنندگان تمام فرایند را با هم طی می‌کنند و در یک فرایند مکالمه‌ای هم‌دیگر را آموزش می‌دهند (دنزین، ۱۹۹۸: ۲۶۲).	یک دانش محدود به زمینه که دانش‌مشترک جدیدی را خلق می‌کند
۳	اقدام‌پژوهی مشارکتی	بهبود توانایی‌ها و عمل محققان و نیز رسیدن به اهداف عملی و تغییر واقعیت اجتماعی از طریق مشارکت گروهی	پژوهشگر استخدام می‌شود تا کنترل فرایندی را که خود سازمان آغازگر آن بوده است، به همراه مشارکت‌کنندگان، بر عهده گیرد (بل، ۲۰۰۴: ۵).	ترقی و توسعه مشارکت‌کنندگان و تولید دانشی که مستقیماً کاربردی باشد (دنزین، ۱۹۹۸: ۲۶۹).

نیز نمی‌تواند برنامه و طرحی برای تحقیق درنظر برگیرد و بر آن مُصر باشد. البته این بدان مفهوم نیست که پژوهشگر هیچ پیش‌فرضی نداشته باشد، بلکه تأکید بر این مفهوم است که باید انعطاف در نظرات خود داشته باشد و برای حفظ نظریه و یا مدل خود به هر کوششی متولّ نشود. با این همه، لازم است پژوهشگر از روش‌های اعتبارسنجی استفاده کند تا از موضوع فاصله نگیرد. به خصوص در موقعیت‌های پیچیده‌ای که تحقیق خطوط مشخصی برای پیگیری ندارد، می‌تواند در جهت راهبری توامان نظریه و دانش و نیل به اهداف، مفید باشد (بل، ۲۰۰۴: ۵).

همان‌طور که از جدول فوق برمی‌آید، در روش اقدام‌پژوهی مشارکتی، تحقیق به صورت مشترک از طریق بحث میان محققان حرفه‌ای و مشارکت‌کنندگان فعال طراحی می‌شود. ایده اصلی این روش بر این مهم متنکی است که درگیران در یک موضوع خاص بیش از دیگران در مورد آن می‌دانند و می‌توانند بهتر از سایرین راه حل ارائه دهند. با توجه به موارد گفته شده مشخص می‌شود که دانش بومی و تجربه در این روش بسیار مهم است (برگ، ۲۰۰۱^۴). ضمن اینکه محقق نمی‌تواند کنترل کاملی بر فرایند داشته باشد و

1. Action Research

2. Participative Research

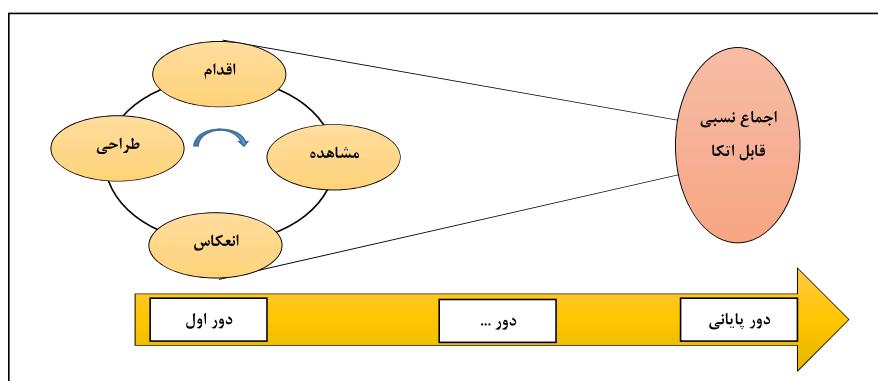
3. Berg

می‌نمایند. در مرحله عمل،^۴ بر مبنای توافقات مرحله قبل، تجربیات مشاهده و ثبت می‌شوند. در مرحله مشاهده^۵ لازم است با توجه به احتمال خستگی یا فراموشی مأموریت یا مشارکت بیش از حد یک یا چند عضو معدهود، که باعث انحراف نتایج تحقیق می‌شود، همه مشارکت‌کنندگان دسترسی لازم به تجربیات خود را فراهم آورده و عقاید قبلی خود را کنار گذاشته و از منظری جدید با تجربیات جدید مواجه شوند. در مرحله انعکاس،^۶ مشارکت‌کنندگان گزاره‌های ابتدایی خود را در سایه تجربیات تازه بازبینی می‌کنند که منجر به تغییر نظریات قبلی یا حتی رد آنها و ارائه فرضیات جدید می‌گردد (دنزین، ۱۹۹۸: ۲۶۶). این بازتاب‌ها تا رسیدن به حد قابل قبول، که اجماع را به همراه داشته باشد و با همراهی اکثریت اعضاء مواجه گردد، پیش می‌رود. طریقه فهم اینکه آیا حد اجماع مناسبی حاصل شده است یا خیر می‌تواند از روش‌های کیفی (مانند مصاحبه) یا کمی (توزیع پرسشنامه) احصا شود (مک نیف و وايتهید، ۲۰۰۶: ۱۰۲). فرایند نزدیک شدن به اجماع در شکل شماره (۳) نشان داده شده است. همان‌طور که واضح است میزان پراکندگی در نظرات در دورهای آتی کاهش می‌یابد و نهایتاً به میزان قابل قبولی از اجماع منجر می‌گردد.

۲-۲- تقسیم کار جهت اجرایی‌سازی: اجرای مراحل اقدامپژوهی مشارکتی

با توجه به هدف این پژوهش، که تقسیم کار بین دستگاه‌های مرتبط با اجرایی‌سازی مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی در مورد تنظیم طرفیت مؤسسات آموزش عالی است، دورهای اجرایی مراحل توضیح داده شده و با هدف پژوهش در ادامه تطبیق داده می‌شود. دورها، با حضور نمایندگان تام‌الاختیار دستگاه‌های وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، وزارت آموزش و پرورش، جهاد دانشگاهی و بنیاد ملی نخبگان و به محوریت ستاد راهبری نقشه جامع علمی کشور انجام شد. در این پژوهش از هر جلسه مشترکی که در راستای هدف پژوهش برگزار شده است به عنوان یک دور یاد شده است.

مراحل روش اقدامپژوهی مشارکتی، بنابر خاصیت بازتابی آن، انتهاباز^۷ است و همواره امید می‌رود در دورهای آتی نتایج بهتری نسبت به دورهای پیشین حاصل شود. هر دور شامل چهار مرحله اساسی طراحی، عمل، مشاهده و انعکاس است. در طراحی،^۸ مشارکت‌کنندگان در تحقیق بر ناحیه تحقیق توافق می‌کنند و گزاره‌های ابتدایی آن را مشخص

شکل ۴: کاهش میزان پراکندگی نظرات در دورهای اقدامپژوهی مشارکتی

- 4. Action
- 5. Observation
- 6. Reflection
- 7. McNiff & Whitehead

- 1. Phase
- 2. Open Ended
- 3. Planning

نمی‌تواند نسبت به نحوه اجرایی‌سازی مجریان بی‌تفاوت باشد، بلکه وظایف ناظارت بر حسن اجرا و سرعت اجرایی‌سازی، پایش مستمر در ضمن اجرا و بررسی پیامدهای اجرایی‌سازی مصوبات ابلاغی، وظایفی جدایی‌ناپذیر از آن است. همان‌گونه که در جدول (۳) مشخص است، روند پیشروی دورهای اقدام‌پژوهی مشارکتی توانسته است هدف پژوهش را محقق سازد. پیش از این نیز، اشاره شده بود که در این روش پژوهش در بستر اصلی مسئله حرکت می‌کنیم و حرکت در این بستر خود با حل‌شدن مسئله پژوهشی یکسان است.

۳-۲- گزارش دورهای روش اقدام‌پژوهی مشارکتی
 همان‌طور که پیش از این مطرح شد، این انتظار وجود دارد که در روند پیشروی دورهای اقدام‌پژوهی مشارکتی از میزان واگرایی بین نظرات و میزان ابهامات کاسته شود. کم‌شدن میزان واگرایی در هدف این پژوهش دقیقاً به معنای مشخص شدن وظایف هریک از مجریان و پذیرش مسئولیت اجرا توسط آنهاست. چراکه مسئولیت ستاد راهبری اجرای نقشه جامع علمی کشور، همان‌گونه که از نام آن بر می‌آید، ۱- وظیفه‌ای ستادی است و باید از آن ستاد این انتظار برود که مسئولیت اجرایی‌کردن نقشه را بر عهده دارد، ۲- وظیفه راهبری است و

جدول ۳: روند پیشروی دورهای اقدام‌پژوهی مشارکتی در تقسیم کارسیاست‌های ۱۲ گانه تنظیم طرفیت

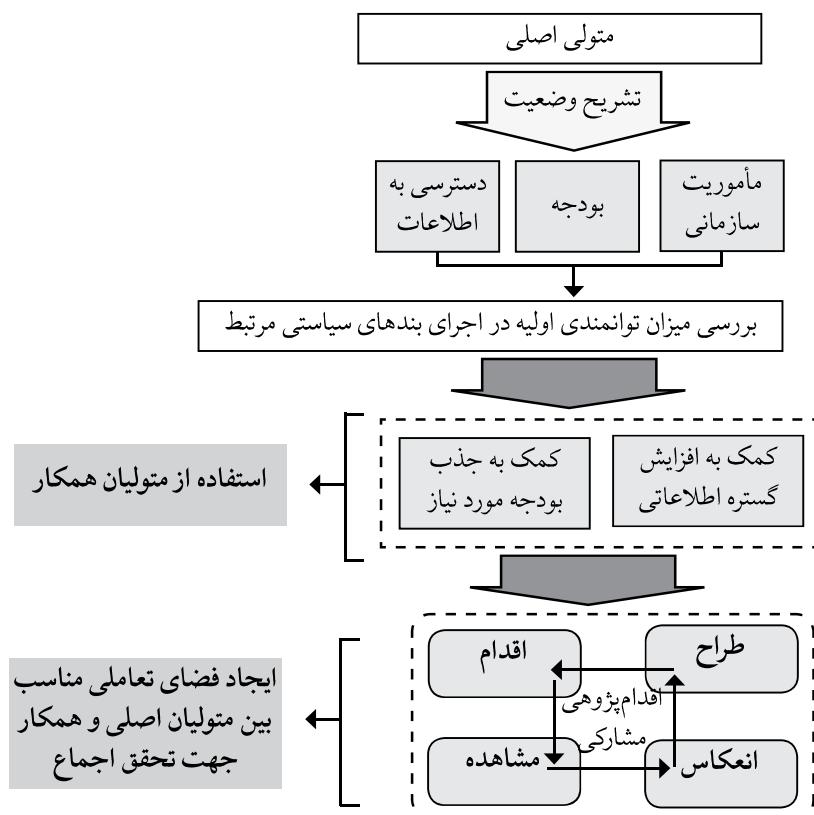
دور	طراحی	اقدام	مشاهده	انعکاس	بررسی اجماع در دور
اول	تشریح و شرافافسازی نقش بنیاد ملی نخگان، در اجرایی‌سازی سیاست‌های ۱ و ۷ مصوبه، در نقش متولی همکار	گزارش‌های اولیه مرتبه توسط نماینده تام‌الاختیار آن بنیاد ارائه شد.	نمایندگان سایر دستگاه‌ها گزارش‌ها را متناسب با بندهای سیاستی مورد نظر نقد کردند و سوء برداشت نمایندگان از ایفای نقش بنیاد در بندهای سیاستی دیگر مرتفع شد.	ملزم شدن وظيفة اجرای بندهای ۱ و ۷ به طور منتهی به بنیاد ملی نخبگان، معاونت علمی و فناوری، وزارت آموزش و پرورش و جهاد دانشگاهی	اجماع بر متولیان بندهای سیاستی ۱ و ۷ صورت گرفت و بندهای ۲ تا ۶ و ۸ تا ۱۲ بر عهده وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، وزارت راهداری و بهداشت، درمان و آموزش پژوهشی گذاشته شد.
دوم	وضعیت کنونی اجرایی‌سازی سیاست‌های اجرایی اقدام ملی ۱۴ از راهبرد کلان ۶ مربوط به تنظیم طرفیت مؤسسات آموزش عالی در وزارت بهداشت، درمان و آموزش پژوهشی	گزارش کاملی از فعالیت‌های وزارت‌خانه توسط نماینده تام‌الاختیار آن، در مورد اقدامات صورت گرفته مرتبه با سیاست‌های ابلاغی، تشریح شد.	نمایندگان سایر دستگاه‌ها پیشبرد سیاست‌ها توسط آن وزارت‌خانه را تأیید کردند.	ملزم شدن وزارت بهداشت، درمان و آموزش پژوهشی نسبت به تنظیم و ارائه «آئین نامه گسترش جغرافیایی آموزش عالی سلامت در جمهوری اسلامی ایران» به ستاد راهبری نقشه، جهت انطباق با سیاست‌ها و تصویب آن	نماینده وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، با توجه به مسائل بودجه‌ای و سیاسی، امکان اجرای اقدامات مشابه وزارت بهداشت، درمان و آموزش پژوهشی را با احتمال ضعیف عنوان کرد.

بررسی اجماع در دور	انعکاس	مشاهده	اقدام	طراحی	دور
تشکیل کارگروه اجرایی سازی مصوبه تنظیم ظرفیت، با حضور همه نمایندگان تام‌الاختیار دستگاهها	<p>۱- ملزم شدن وزارت بهداشت به تدوین آئین‌نامه‌های اجرایی لازم، با درنظر گرفتن افق‌های زمانی کوتاه مدت، میان مدت و بلند مدت، در خصوص اجرایی سازی اقدام</p> <p>۲- ملزم شدن وزارت علوم، معاونت علمی و جهاد دانشگاهی به برگزاری جلساتی، با محوریت وزارت علوم، در خصوص نحوه اجرایی سازی اقدام‌های ۷ و ۳</p> <p>۳- ملزم شدن جهاد دانشگاهی و معاونت علمی به انجام پژوهش‌های لازم در خصوص آمایش سرزمینی</p>	<p>اعضای حاضر، ضمن تأیید دشواری انجام سیاست‌ها، بر ضرورت روزافزون اجرایی سازی آنها تأکید کردند و هزینه‌های عدم اجرای سیاست‌ها را در طولانی مدت پرهزینه‌تر دانستند.</p>	<p>نماینده وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به بیان مشکلات بودجه‌ای و ملاحظات سیاستی انجام سیاست‌های ابلاغی در دانشگاه‌های تحت نظر آن وزارتخانه پرداخت و اجرای سیاست‌های ۲ و ۸ تا ۱۲ را منوط به اجرای بنده‌های ۱ و ۷، قبل از آن بنده، دانست.</p>	<p>هماهنگی بیش از پیش دستگاه‌های اجرایی در مورد انجام سیاست‌های ۱۲ کانه ابلاغی تنظیم ظرفیت</p>	سوم
نماینده جهاد دانشگاهی، ضمن پذیرش محدودیت بودجه، نسبت به کاهش تعهدات پروپوزال و ایجاد تناوب ۱۰۰٪ با بندهای ۱ و ۷ اطمینان داد.	<p>مقرر شد نماینده تام‌الاختیار جهاد دانشگاهی صرفاً پروپوزال آن دستگاه را محدود به احصای نیازهای اعلام شده در بنده‌های ۱ و ۷ نماید و متناسب با کاهش تعهدات پروپوزال، بودجه درخواستی برای آن را نیز به شدت کاهش دهد.</p>	<p>نماینده‌گان دستگاهها حجم مطالعاتی و نتایج مورد نظر پروپوزال مذکور را بسیار فراتر از ضرورت مورد نیاز در بنده‌های ۱ و ۷ دانستند و با توجه به برآورد بودجه‌ای بسیار زیاد آن پروژه، خواستار تجدید نظر اساسی در آن شدند.</p>	<p>بررسی روند تقسیم کار در اجرای بنده‌های ۱ و ۷ سیاست‌های ابلاغی تنظیم ظرفیت</p>	چهارم	

بررسی اجماع در دور	انعکاس	مشاهده	اقدام	طراحی	دور
اجماع شد که، متولیان اصلی اجرایی سازی بندهای ۱ و ۷، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری و جهاد دانشگاهی به عنوان مجری وزارت علوم، تحقیقات و فناوری به عنوان همکار آنها (به عنوان ذی نفع مستقیم در تأمین مالی و نیز در اجرا، در موقع لزوم مشارکت کند) و ستاد راهبری اجرای نقشهٔ جامع علمی کشور به عنوان ناظر تعیین شدن،	معاونت علمی ریاست جمهوری به عنوان دانشگاهی به عنوان پروپوزال بازنگری شده پروپوزال مورد نظر تأیید شد.	جهاد دانشگاهی ارائه شد.	پروپوزال بازنگری شده	بررسی روند تقسیم کار در اجرای بندهای ۱ و ۷ سیاست‌های ابلاغی	پنجم تنظيم ظرفیت

اصلی بر مبنای مأموریت سازمانی خود به عنوان مجری اصلی انتخاب شده‌اند و لازم است در فرایند اجرایی‌سازی نیز همواره به مأموریت سازمانی آن دستگاه توجه کافی شود تا تکالیفی غیرمرتبط با مأموریت آن به ایشان محول نشود.

بعد از دورهای اقدام پژوهی مشارکتی، پژوهشگران به این جمع‌بندی رسیدند که ورود مجریان همکار در فرایند بسته به دو عامل مهم «دسترسی به اطلاعات» و «میزان بودجه» در متولیان اصلی است. لازم به ذکر است که مجریان

شکل ۵: روند استفاده از مجریان همکار در اجرای مصوبات

آن نماینده می‌شد. بنابراین، باید کوشید تا جای ممکن هیچ عضوی در جلسه غایب نباشد.

۲. در برخی موقع، به خصوص زمانی که مباحثت بودجه و تأمین مالی اقدام مورد بحث قرار می‌گرفت، حتی با وجود حضور نماینده تمام اختیار دستگاه در مراحل تصمیم‌گیری و پذیرش کامل او و ثبت اجماع به عنوان مصوبه جلسه، مسئول بالادستی نماینده مذکور، بعد از اطلاع از آن مصوبه، از پذیرش آن خودداری می‌کرد و آن وظیفه را بر عهده وزارت علوم، تحقیقات و فناوری و وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، که مجریان اصلی محسوب می‌شدند، می‌دانست. در چنین مواردی نیز، اگرچه نتیجه اجماع کاملاً پذیرفته نمی‌شد، اما تأثیر چشمگیری بر تصمیم آن مقام بالادستی داشت و او نیز اقدام‌های بعدی خود را تاحدی متأثر از نتیجه جلسه شکل می‌داد.

۳. بسترسازی رسانه‌ای سرعت قابل توجهی به پیشرفت جلسات و رسیدن به حد بهینه و مورد اجماع تقسیم کار بین دستگاه‌ها می‌داد. ستاد راهبری نقشه جامع علمی کشور تلاش داشت، به لحاظ اثباتی، متولیان را به سمت اجرای مصوبه ابلاغی تنظیم طرفیت سوق دهد. نمونه بارز این تلاش‌ها در هماهنگی بارسانه‌های جمعی، به خصوص رسانه ملی، برای طرح دستاوردهای مرتبط هر کدام از دستگاه‌ها در اجرای مصوبه مذکور بود. این فرصت‌های رسانه‌ای با استقبال دستگاه‌ها روبرو شد؛ زیرا علاوه بر طرح مسایل مرتبط با مصوبه، می‌توانستند نتیجه تلاش‌های خود را بازبان خود بیان کنند و مورد شناسایی مردم ایران قرار بگیرند.

۴. ستاد راهبری اجرای نقشه جامع علمی کشور

هرچند وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی به واسطه تصدی همزمان سیاست‌گذاری، آموزش، اجرا و کاربری در بخش سلامت، اولویت خود را تخصیص بودجه برای تنظیم طرفیت دانشگاه و مؤسسات زیر نظر خود قرار داده و به توفیقاتی نیز در این مهم دست یافته بود، اما محدودیت در بودجه برای انجام پژوهش‌های مورد نیاز جهت اجرایی‌سازی مصوبه، در وزارت علوم، تحقیقات و فناوری، به عنوان یکی از متولیان اصلی اجرایی‌سازی موجب شد تا معاونت علمی و فناوری ریاست‌جمهوری و جهاد دانشگاهی برای جهان آن محدودیت وارد شوند. نحوه تعامل مجریان همکار با مجریان اصلی، از طریق انجام دورهای اقدام‌پژوهی مشارکتی، در شکل شماره (۵) نمایش داده شده است.

۳- بیان آموخته‌ها

پژوهشگران که، مطابق اصول حاکم بر اقدام‌پژوهی مشارکتی، خود را در این فرایند «یادگیرنده» می‌دانستند، در فرایند پژوهش به آموخته‌های کلی زیر دست یافتد:

۱. با اینکه تلاش حداکثری پژوهشگران در فرایند اجرای دورهای اقدام‌پژوهی مشارکتی بر شرکت همگانی در مرحله پیش از تصمیم‌گیری، تصمیم‌گیری و بعد از آن بود، اما اغلب حضور همزمان همه متولیان (اصلی و فرعی) در یک جلسه، به علت مشغله‌های زیاد اعضای جلسه، محدود نبود و به همین سبب تصمیم‌های اتخاذ شده در هر جلسه تا حدی مورد مخالفت نماینده غایب قرار می‌گرفت و مدتی از وقت جلسه صرف توجیه

۴- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

در این پژوهش کوشیده شد تا با تکیه بر روش اقدام‌پژوهی مشارکتی نسبت به راهبری اجرای مصوبه ابلاغی تنظیم ظرفیت مؤسسات آموزش عالی اقدام گردد. پیرو رایزنی‌ها و نامه‌نگاری‌های متعدد (که در تجربه‌های راهبری سایر مصوبات نیز به کار گرفته می‌شد) و در راستای ارتقای میزان هماهنگی و التزام مجریان به اجرایی‌سازی سیاست‌های ۱۲ گانه مصوبه مذکور، اقدام به برگزاری جلسات مشترک (پنج جلسه) گردید که در هر مرحله، با مفروض دانستن توافقات اجماع مراحل قبل، نسبت به راهبری گام بعدی تا پایان مشخص کردن وظایف و تکالیف هر کدام از دستگاه‌های مجری اقدام شد. به صورت سنتی، سیاست‌گذاری در کشور بصورت عمودی، دستوری و غیرمشارکت‌جویانه است که در این پژوهش تلاش گردید فرایند مذکور در سطحی بالاتر و با مشارکت مجریان اصلی و همکار اجرایی گردد. با اجرای دوره‌ای اقدام‌پژوهی مشارکتی، مشارکت همه مجریان در فرایند تصمیم‌گیری، برای تقسیم کار سیاست‌های ۱۲ گانه ابلاغی تنظیم ظرفیت مؤسسات آموزش عالی (با ملاحظات آمیش سرزمن) و بالا بردن تعهد نسبی مجریان در امر اجرا حاصل شد. مهم‌ترین مزیت این روش، جلوگیری از مقاومت‌های مجریان در برابر ابلاغیه‌ها خواهد بود که در روش اجرایی‌سازی سنتی که قائل به صرف ابلاغ سیاست‌ها، بدون در نظر گرفتن مشارکت مجریان است، همواره بروز می‌کند. البته، این روش نیز از بالابودن هزینه‌های اجرا و ارزیابی در رنج است و لازم است در مورد

کوشیده ضمن رایزنی مكتوب با وزرا و رؤسای هر کدام از دستگاه‌ها، با سطوح مختلف مدیریتی تصمیم‌ساز هم وارد مذاکره شود. ستاد مذکور در ادامه اصرار عملی بر شکل‌گیری دوره‌ای اجرای اقدام‌پژوهی مشارکتی با مشارکت مدیران میانی و تصمیم‌ساز دستگاه‌ها نمود. نتیجه نسبتاً مقبول این تجربه نشان داد که پیگیری اجرای مصوبات دیگر نقشه جامع علمی کشور نیز باید حساب مورد با چانه‌زنی با مدیران عالی دستگاه‌ها و مذاکرات اجتماعی با نماینده‌های معتمد آنان همراه باشد.

۵. رایزنی‌های قبل از جلسات و همراه‌کردن برخی از آن اعضا، روند نتیجه‌گیری جلسات را بسیار سرعت می‌بخشید. در رایزنی‌های قبل از جلسات به نماینده دستگاه اطمینان داده می‌شد که نتیجه‌ای که حاصل خواهد شد، در بردارنده ملاحظات مورد تأکید او خواهد بود و از او خواهش می‌شد که از طرح مسائل حاشیه‌ای دیگر، که ممکن بود اصل نتیجه را تحت شعاع قرار دهد، خودداری کند.

۶. قبل از هر جلسه تلاش می‌شد که سناریوهای مختلفی که ممکن بود اتفاق بیفتند شناسایی شده و اقدامات متناسب با آن، در حین جلسه و بعد از آن، پیش‌اپیش مهیا گردد. این آمادگی اغلب نماینگر مدیریت بالای ستاد راهبری اجرای نقشه جامع علمی کشور در وظيفة راهبری خود بود و رضایت اعضای جلسه را از ادامه یافتن جلسات به همراه داشت.

نقشۀ جامع علمی کشور (۱۳۸۹). نقشۀ جامع علمی کشور، قابل iranculture.org دسترسی در وبگاه شورای عالی انقلاب فرهنگی: وایت، ویلیام فرت (۱۹۹۱). پژوهش عملی مشارکتی. ترجمه محمد علی حمید رفیعی. دفتر پژوهش‌های فرهنگی. چاپ اول: ۱۳۷۸. هسور، استوارت (۱۳۸۱). بازآندیشی درباره رسانه، دین و فرهنگ.

- Bell, John.(2004). *Comparative Similarities and Differences between Action Research, Participative Research, and Participatory Action Research*. Antioch University Seattle.

Berg, Bruce L.(2001). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. Allyn and Bacon.

Denzin, Norman K. & Lincoln, Y vonna S.(2000). *The SAGE Handbook of Qualitative Research*. Sage Publication, Inc.

Denzin, Norman K. & Lincoln, Yvonna S.(1998). *Strategies of Qualitative Inquiry*.Sage Publications, Inc.

McNiff, John & Whitehead, Jack.(2006). *All You Need to Know About Action Research*. Sage Publication, Inc.

Sultana, R. (2007). The challenge of policy implementation: A comparative analysis of vocational school reforms in Albania, Kosovo and Turkey. Peer Learning. Italy: European Training Foundation. pp.1- 76

سطوح بالاتری از فرایندهای تصویب، ابلاغ، اجرا و ارزیابی مصوبات ابلاغی به تأمل نشست. سطوحی که، ضمن برخورداری از مزیت‌های گفته شده، با مکانیزم‌هایی چون خودکنترلی و شفافیت هزینه‌های مذکور را کاهش دهد. به نظر می‌رسد، برای اجرایی‌سازی دقیق و به موقع مصوبات، استفاده از تحریک انگیزه‌های کنشگران پر فایده خواهد بود.

منابع

- بالسوج، مجتبی (۱۳۹۰). آسیب‌شناسی فرایند خط مشی گذاری و تدوین راهبردهای کلان نظام اداری کشور. پژوهش نامه علوم راهبردی. تهران: انتشارات دانشگاه عالی دفاع ملی: ۱۲۱-۱۳۹.

بنافی، مسعود و نوروزی محمد (۱۳۹۳). تحلیلی آسیب‌شناسانه از ترجمان اسناد بالادستی جمهوری اسلامی ایران در برنامه‌های عملیاتی: ملاحظاتی سیاستی. برنامه‌ریزی و بودجه. سال ۱۸، شماره ۴: ۱۶۱-۱۹۵.

پورعزت، علی اصغر (۱۳۸۹). مدیریت راهبردی عصر مدار. تهران: دانشگاه امام صادق علیه السلام.

ذوالفقارزاده، محمد مهدی و نوروزی خلیل (۱۳۹۱). نظام علمی مان: پیشنهادی برای حفظ پایایی روابط میان دانشگاه، صنعت، دولت و ملت در جمهوری اسلامی ایران. مدیریت در دانشگاه اسلامی، سال اول، شماره ۳: ۳۷۹-۴۰۰.

سعیدی، علی (۱۳۹۰). اقتصاد و رسانه. تهران: انتشارات دفتر مطالعات و برنامه‌ریزی رسانه‌ها.

فرهنگی، علی اکبر (۱۳۸۶). طراحی و تبیین مدل نهادی کردن برنامه‌های راهبردی جامعه از طریق رسانه‌های جمیع: مورد سند چشم‌انداز بیست‌ساله ایران. دانش مدیریت. دوره ۲۰. شماره ۷۹. زمستان ۱۳۸۶: ۵۳-۷۹.

مک کوئیل، دنیس (۱۳۸۲). درآمدی بر نظریه ارتباطات جمعی، ترجمه پرویز اجلالی. تهران: وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه‌ها.

مورگان، مارک، لویست، ریموند و مالک، ویلیام (۱۳۸۹). اجرای استراتژیک. ترجمه سید محمد اعرابی و رحیم زارع. تهران: پژوهشکده سما.

ناظمی اردکانی؛ نوروزی، محمد؛ نوروزی، خلیل؛ اسکندری، علی و مهرعلی، حسین (۱۳۹۳). شناسایی ظرفیت‌های رسانه ملی در تبیین و تحقق سیاست‌های کلان نظام. دوفصلنامه دین و ارتباطات. شماره ۴۵.

